

Dyslexieprotocol

Schooljaar 2017/2018

lindecollege.nl

vmbo • havo • vwo • technasium

Inleiding

Dyslexie is een veelvoorkomende leerstoornis. Landelijk wordt de prevalentie geschat op 4%. Uit onderzoek blijkt dat een aantal jaren geleden in het voortgezet onderwijs zelfs 14% van de leerlingen een dyslexieverklaring had (Sontag, 2010; Donker, 2012). Hoewel in de afgelopen jaren op het Linde College voortdurend aandacht is geweest voor leerlingen met dyslexie en/of ernstige problemen ten aanzien van lezen en spelling, in de vorm van faciliteiten, screening en hulplessen, is het beleid niet formeel vastgesteld. Dit protocol voorziet in deze lacune, zodat voor alle betrokkenen duidelijk wordt welke uitgangspunten, procedures en mogelijkheden er binnen het Linde College zijn ten aanzien van leerlingen met dyslexie (of een vermoeden van dyslexie). Het *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs* (Henneman, Bekebrede, Kox en De Krosse, 2013) vormt hierbij de leidraad.

Het belangrijkste doel van dit protocol is om dyslectische leerlingen op het Linde College de ondersteuning te bieden die ze nodig hebben om hun talenten te ontwikkelen. Het is belangrijk dat deze leerlingen geen nadeel ondervinden van hun handicap.

Het protocol gaat uit van de volgende doelstellingen:

Dyslectische leerlingen:

- volgen onderwijs waarvoor ze de capaciteiten hebben;
- leren zelfstandig met hun problemen om te gaan;
- vergroten zo nodig met hulpmiddelen hun functionele lees- en spellingvaardigheid.

Hierbij wordt uitgegaan van de volgende principes:

- de leerling staat centraal;
- leerlingen (en ouders) worden betrokken bij de doelen;
- de leerling is mede verantwoordelijk;
- werken naar zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de leerling.

Dit protocol moet een bijdrage leveren aan de optimalisering van de onderwijsleersituatie voor dyslectische leerlingen. Deze optimalisering moet ertoe leiden dat alle leerlingen maximaal van het onderwijs kunnen profiteren.

De uitgangspunten van de school zijn:

- de school erkent dyslexie en neemt dyslexie serieus;
- de school draagt zorg voor signalering, diagnose en begeleiding van dyslectische leerlingen volgens het dyslexieprotocol;
- de school draagt (volgens het systeem en de beschikbare middelen van school) zorg voor de benodigde faciliteiten en hulpmiddelen, zoals software die de leerling ter compensatie nodig heeft volgens het faciliteitenoverzicht;
- de school draagt zorg voor goede communicatie met de ouders van dyslectische leerlingen;
- de school zorgt voor implementatie van het dyslexiebeleid;
- de school zorgt voor het informeren van docenten m.b.t. dyslexie en streeft naar eenduidig beleid binnen de vakgroepen.

Van de school mag verwacht worden dat zij rekening houdt met het feit dat het leerproces bij dyslectische leerlingen moeizamer verloopt en dat zij zo nodig extra faciliteiten aanbiedt. Daarnaast mag de school van de leerlingen verwachten dat zij extra inspanningen leveren en gebruik maken van de begeleiding die op het Linde College geboden wordt.

Ook de ouder(s)/verzorger(s) zullen vaak een extra inspanning moeten leveren. Bijvoorbeeld door te helpen bij het overhoren van de talen, het aanschaffen van eventuele hulpmiddelen en het stimuleren dat hun kind gebruik maakt van het aanbod van de school.

1. Definiëring dyslexie

Ieder schooljaar stromen er vanuit de basisschool leerlingen in op het Linde College met een dyslexieverklaring of een vermoeden van dyslexie. Daarnaast worden alle brugklasleerlingen op het Linde College gescreend op lees- en spellingproblemen, van wie een aantal uiteindelijk onderzocht wordt op dyslexie. Op het Linde College wordt de definitie van dyslexie gehanteerd, zoals die door Stichting Dyslexie Nederland is geformuleerd (Brochure SDN, 2016):

"Dyslexie is een specifieke leerstoornis die zich kenmerkt door een hardnekkig probleem in het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking."

Hieruit worden de volgende criteria afgeleid:

1. *Het criterium van achterstand:* het vaardigheidsniveau van lezen op woordniveau en/of spelling ligt significant onder het niveau dat van de leerling, gegeven diens leeftijd en omstandigheden, gevraagd wordt.
2. *Het criterium van hardnekkigheid:* het probleem in het aanleren en toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau blijft bestaan, ook wanneer voorzien wordt in adequate remediërende instructie en oefening. Van didactische resistentie is sprake als er systematisch een half jaar lang, tenminste driemaal per week twintig minuten, extra instructie is gegeven voor het technisch lezen en/of spellen door een leerkracht of remedial teacher.
3. *Exclusiefactoren:* de hardnekkige problemen op het gebied van technisch lezen en/of spelling kunnen niet verklaard worden door algemene verstandelijke beperkingen, doof- of slechthorendheid, blind- of slechtziendheid, neurologische stoornissen, onvoldoende beheersing van de instructietaal en algemene omgevingsfactoren, zoals inadequaat onderwijs. De problemen kunnen (deels) verklaard worden vanuit een dyslexie typerend cognitief profiel: de leerling laat uitval zien ten aanzien van het verwerken van klanken, de klanktekenkoppeling en/of de benoemingsnelheid.

Leerlingen met dyslexie op het Linde College zijn in het bezit van een dyslexieverklaring, afgegeven door een GZ-psycholoog, (BIG geregistreerde) Kinder- en Jeugdpsycholoog of Orthopedagoog-Generalist. Er wordt naar gestreefd om hierbij ook alle onderliggende onderzoeksrapporten in het dossier op te nemen, zodat de deugdelijkheid van de verklaringen aangetoond is. De schoolpsycholoog/orthopedagoog draagt zorg voor het op orde zijn van de dossiers.

2. Signalering en onderzoek

Op het Linde College nemen alle brugklassers in de introductieweek van het nieuwe schooljaar deel aan een screeningsonderzoek naar taal. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het programma Muiswerk op de computer. Het wordt klassikaal afgenomen waarbij het niveau van de klas bepalend is voor het niveau van de test. Dit onderzoek heeft een drieledig doel: het signaleren van leerlingen met een spellingsachterstand, problemen op het gebied van begrijpend lezen en het geeft een indicatie van mogelijke dyslexie.

Leerlingen die beneden een bepaalde norm scoren, worden geselecteerd voor dossieronderzoek, om na te gaan of het resultaat van de screening met Muiswerk past bij het beeld van de leerling vanuit de basisschool. Daarbij wordt o.a. gekeken naar resultaten van de Friese Plaatsingswijzer en/of het LOVS van de basisschool en de door de groepsleerkracht ingevulde DVL. Op basis van deze gegevens wordt bepaald of een leerling uitgenodigd wordt voor RH (Remediale Hulp) spelling.

Na aanmelding door de ouder(s)/verzorger(s) worden deze leerlingen vervolgens 8 tot 10 weken wekelijks begeleid. Daarnaast is het de bedoeling dat de leerlingen thuis oefenen met het computerprogramma Taalzee.

De inzet en vorderingen van de leerling worden gevolgd door de psychodiagnostisch medewerker en zij geeft een aantal keren via de mail feedback aan de leerling. Na afloop van het begeleidings- en oefentraject worden de leerlingen met blijvende problemen ten aanzien van spelling opnieuw onder de loep genomen. In samenspraak met de schoolpsycholoog/orthopedagoog wordt besloten welke leerlingen in aanmerking komen voor een nadere individuele screening op dyslexie. De screening wordt gedaan door de psychodiagnostisch medewerker en bestaat uit het afnemen van de EMT, de Klepel en de Tekenbeet om de prestaties ten aanzien van technisch lezen in kaart te brengen en het dictee 'Het wonderlijke weer' om de achterstand ten aanzien van spelling vast te stellen. Op basis van de resultaten van deze screening, bepaalt de schoolpsycholoog/orthopedagoog welke leerlingen zij uitnodigt voor nader onderzoek naar dyslexie.

In uitzonderlijke gevallen worden leerlingen uit klas 2, 3 of 4 alsnog door de schoolpsycholoog / orthopedagoog onderzocht op dyslexie. Deze leerlingen worden ingebracht in het zorgteam door de mentor met de vraag of er mogelijk sprake zou kunnen zijn van dyslexie. Onderzoek vindt pas plaats als er voldoende aanwijzingen naar voren komen uit het dossier ten aanzien van problemen op het gebied van technisch lezen en/of spelling en de hardnekkigheid van deze problematiek. Ook nu start het onderzoek met de individuele screening, overeenkomstig de procedure bij de brugklassers. Als de screening onvoldoende aanleiding geeft tot nader onderzoek, stopt het traject hier.

N.B.: Dit schooljaar wordt onderzocht of de klassikale screening meerwaarde heeft ten opzichte van signalering op basis van dossier, informatie van de mentor en/of ouder(s)/verzorger(s). Mogelijk wordt het screeningstraject op basis van dit onderzoek vanaf volgend schooljaar aangepast.

3. Begeleiding en ondersteuning

Begeleiding in de klas

Leerlingen met een diagnose dyslexie ontvangen de zogenaamde dyslexiepas. Hiermee kunnen ze aantonen dat ze dyslectisch zijn en recht hebben op een aantal faciliteiten of compensaties. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om algemene faciliteiten zoals extra tijd bij proefwerken, toetsen en examens; alle toetsen op goed leesbare wijze (lettertype Arial 12), minder nadruk op spelling bij toetsen of gebruik van ICT-hulpmiddelen. De pas kan bij een toets op de tafel worden gelegd zodat de docenten direct kunnen zien welke leerlingen dyslectisch zijn zodat ze daar rekening mee kunnen houden. Van de leerlingen wordt verwacht dat ze een grote 'D' op hun toetspapier zetten, zodat de docent bij het nakijken meteen kan zien dat het om een dyslectische leerling gaat. Verder wordt van docenten verwacht dat ze dyslexie erkennen en begrip hebben voor de leerling met dyslexie en inzicht in de problemen die dit voor de leerling met zich meebrengt. Docenten zullen binnen de lessen individueel rekening houden met dyslectische leerlingen. De aanpassingen kunnen bijvoorbeeld liggen in het toepassen van preteaching, het ondersteunen bij het gebruik van ICT-hulpmiddelen, het aanpassen van het aantal opgaven, lettertype en de structuur in werkbladen. De aanpassingen in de klas worden toegespitst op de behoeften van de individuele leerling en iedere docent bepaalt zelf op welke manier de aanpassingen worden ingezet.

Begeleiding buiten de klas: Sinds dit schooljaar is er een dyslexiecoach aangesteld, die voor de dyslectische leerlingen in de brugklas (en de 'nieuwe' dyslectische leerlingen uit de tweede klas) na de herfstvakantie een serie van 10 lessen verzorgt, gericht op leren omgaan met dyslexie op het voortgezet onderwijs ten aanzien van de verschillende vakken en hulpmiddelen, leerstrategieën, plannen en organiseren. Indien nodig kan de dyslexiecoach individuele begeleiding bieden ten aanzien van een specifieke hulpvraag. Ook voor de dyslectische leerlingen in de hogere leerjaren is de dyslexiecoach aanspreekpunt. Mogelijkheden voor ondersteuning en begeleiding ten aanzien van deze leerlingen worden dit schooljaar onderzocht.

Begeleiding voor de ouder(s)/verzorger(s): Wanneer een leerling in het eerste leerjaar dyslexie heeft of als de diagnose dyslexie gesteld wordt binnen het Linde College, wordt er door de dyslexiecoach in samenwerking met de psycholoog/orthopedagoog een ouderbijeenkomst georganiseerd of ouder(s)/verzorger(s) worden individueel op de hoogte gesteld. Ouder(s)/verzorger(s) worden op deze manier voorgelicht over de begeleidingsmogelijkheden van hun kind op school. Ook is de dyslexiecoach het aanspreekpunt voor specifieke vragen omtrent dyslexie.

Faciliteiten en aanpassingen (compenseren en dispensereren)

Op het Linde College beschikken alle brugklasleerlingen sinds het schooljaar 2016-2017 over een eigen laptop, die tijdens de lessen gebruikt kan worden. Leerlingen met dyslexie hebben de mogelijkheid om hierop het programma L2S of Into Words (de nieuwste versie van L2S) te downloaden. Dit programma heeft een voorleesfunctie die tekst op de computer kan voorlezen. Ook schoolboeken kunnen via dit programma voorgelezen worden. Deze schoolboeken worden door de psychodiagnostisch medewerker van school op naam van de leerling besteld bij Dedicom. Dedicom levert alleen boeken aan leerlingen met een dyslexieverklaring.

Daarnaast kunnen de volgende faciliteiten of compenserende middelen op het Linde College worden ingezet:

- Extra tijd bij overhoringen en repetities waarbij veel gelezen en geschreven moet worden of minder opdrachten;
- Waar mogelijk en gewenst naast schriftelijke overhoringen en proefwerken ook mondelinge afname van toetsen;
- Na schriftelijke afname mogelijkheid tot mondeling toelichten van een toets;
- Teksten in de klas laten voorlezen;
- De mogelijkheid om toetsen op papier uitvergroot te ontvangen (A3 formaat in plaats van A4);
- Bij beoordeling van werk spelling niet laten meewegen, maar indien nodig apart beoordelen;
- Bij toetsen en examens op de laptop spellingcontrole via de computer toestaan;
- Terughoudend zijn met het geven van leesbeurten;
- Opgaven voor overhoringen en repetities in duidelijke letter en grootte (minimaal 12-punts);
- Gebruik van grammatica-overzichtskaarten, werkwoordregelkaarten, spellingkaarten en elektronisch woordenboek;
- Gebruik maken van een koptelefoon bij luistertoetsen;
- Vermindering omvang van de boekenlijst;
- Op vertoon van de dyslexiepas bij de balie aantekeningen van een medeleerling laten kopiëren;
- Toestaan om foto's te maken van de aantekeningen op het bord;
- Gebruik smartphone om boeken te laten voorlezen, gebruik van WRTS;
- De mogelijkheid bieden om Citotoetsen in de brugklas via de computer te maken;
- Examens uitvergroot en/of via de computer aanbieden, waarbij tekst-naar-spraak-software, zoals bijvoorbeeld L2S, ondersteuning kan bieden bij het lezen;
- Verlenging van tijd (maximaal 30 minuten) bij het eindexamen.

N.B.: Dit schooljaar wordt een pilot ingezet t.a.v.:

- het maken van toetsen op de laptop, waarbij eventueel de spellingcontrole en/of de voorleesfunctie ingezet kan worden.
- het inzetten van de dyslectische versie van de luistertoetsen, waarbij leerlingen meer tijd krijgen. Het is de bedoeling om deze versie aan te bieden tijdens een extra afnamemoment buiten de reguliere lessen om en ná de klassikale afname.

Mogelijkheden tot dispensatie zijn:

- Vrijstelling van spellingtoetsen (echter niet wanneer deze onderdeel van referentietoets of schoolexamen zijn) of een alternatief voor deze toetsen;
- Aangepast programma voor Duits en/of Frans (bijvoorbeeld meer richten op spreek- of luistervaardigheid dan lees- en spellingvaardigheid);
- Ontheffing voor Frans of Duits (alleen mogelijk voor vmbo kb/tl). In de vrijgekomen uren kan extra remedial teaching of extra les in Nederlands en Engels aangeboden worden.

4. Wettelijke bepalingen

Ontheffing

De mogelijkheden tot eventuele vrijstellingen (ontheffingen) van taalvakken op grond van dyslexie zijn wettelijk vastgelegd (Inrichtingsbesluit artikel 22, lid 1 van de Wet op het Voortgezet Onderwijs, zie ook hoofdstuk 11 over wet- en regelgeving van het protocol dyslexie voortgezet onderwijs, 2013).

Vrijstellingen in het vmbo:

In de eerste twee leerjaren van het vmbo is Frans óf Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke van deze twee zij aanbieden, maar mogen ook beide talen aanbieden. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is daarom geen ontheffing nodig. Vrijstelling voor Frans én Duits is niet mogelijk. Op scholen waar maar één taal wordt gegeven, kan dus geen vrijstelling worden gegeven. Een uitzondering kan worden gemaakt voor leerlingen die doorstromen naar de basisberoepsgerichte leerweg. Wel kan de school in de eerste twee leerjaren van het vmbo zelf invulling geven aan het onderwijs in die tweede moderne vreemde taal omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen. Zo kan er bijvoorbeeld meer nadruk worden gelegd op mondelinge communicatie en minder op leesvaardigheid. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling. Alleen in een aantal specifieke gevallen is ontheffing voor Frans én Duits mogelijk. Het gaat hierbij niet in eerste instantie om dyslectische leerlingen.

Ontheffing is mogelijk voor leerlingen die:

- Spaans, Arabisch of Turks volgen;
- buiten Nederland vergelijkbaar onderwijs hebben gevolgd en daarbij geen of te weinig onderwijs in Frans of Duits hebben gekregen. Deze leerlingen hebben in de tussentijd niet al op een andere vmbo-school in Nederland onderwijs gevolgd en stromen niet in het eerste leerjaar in. Wanneer ze in het eerste jaar instromen, kunnen ze het reguliere programma volgen en is er geen sprake van achterstand.

In de bovenbouw van het vmbo zijn er weinig mogelijkheden tot ontheffingen geregeld, omdat er in de verschillende sectoren veel keuzevrijheid is. Het probleem kan meestal worden omzeild door een vak (lees: Frans of Duits) eenvoudigweg niet te kiezen. De ontheffingsmogelijkheden concentreren zich daarom op de sector Economie. In de sector Economie moeten leerlingen kiezen tussen wiskunde of een tweede moderne vreemde taal. Ze kunnen dan ook de tweede moderne vreemde taal vermijden door wiskunde te kiezen. Leerlingen die in de eerste twee leerjaren ontheffing hadden voor Frans of Duits, behouden deze ontheffing in de sector Economie. In plaats van Frans of Duits kunnen ze kiezen voor Arabisch, Turks, Spaans, maatschappijleer II, geschiedenis en staatsinrichting of aardrijkskunde. Dit geldt ook voor leerlingen die onderwijs gaan volgen in de basisberoepsgerichte leerweg en die eerder leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) volgden.

Vrijstellingen op havo/vwo

Er kan geen vrijstelling worden verleend van de talen Nederlands en Engels, omdat dit kernvakken zijn. Deze zijn verplicht in alle leerjaren. In de eerste drie leerjaren van havo en vwo zijn zowel Frans als Duits verplicht. Er kan geen ontheffing worden verleend aan dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen.

Zo kan er bijvoorbeeld meer nadruk worden gelegd op mondelinge communicatie en minder op leesvaardigheid. De school moet hierbij wel rekening houden met de mogelijke profielkeuze van de leerling in verband met zijn doorstroommogelijkheden.

In de bovenbouw op de havo en het gymnasium is een tweede moderne taal niet verplicht. Op het atheneum kan in het vierde jaar het bevoegd gezag een leerling ontheffing verlenen voor de tweede moderne taal. In plaats van de tweede moderne taal volgt de leerling een ander examenvak. De ontheffing kan worden verleend:

- aan een leerling met een stoornis die betrekking heeft op taal, of met een zintuiglijke beperking die effect heeft op taal;
- aan een leerling die een andere moedertaal heeft dan Nederlands of Fries;
- aan de 'eenzijdige bèta' die het onderwijs in een van de natuurprofielen volgt en voor wie het volgen van onderwijs in de taal naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding hindert.

Aanpassingen bij Schoolexamens (SE's) en Centrale Examens (CE's)

Wettelijk zijn er eisen vastgesteld ten aanzien van de mogelijkheden voor aanpassingen bij de School- en Centrale Examens. Bij het Schoolexamen hebben leerlingen dezelfde rechten als bij het Centraal examen. Het gaat om aanpassingen in de wijze van examineren, niet in de exameneisen of de inhoud van het examen, gebaseerd op artikel 55. Voorwaarde om gebruik te mogen maken van de aanpassingen en hulpmiddelen is, dat de leerling hiervan reeds in het traject voorafgaande aan het examen gebruik heeft gemaakt.

Tijdverlenging

Voor alle leerlingen met dyslexie geldt dat zij recht hebben op maximaal 30 minuten tijdsverlenging. De tijdsverlenging moet in verhouding zijn met de toets.

Lettergrootte

Vanaf 2014 is Arial 12 pts. de nieuwe standaardlettergrootte voor het examen. De school hoeft en mag de tekst niet meer zelf vergroten.

Auditieve ondersteuning

Voor leerlingen die recht hebben op auditieve ondersteuning zijn voor het eerste tijdvak van het CE op bestelling voor alle vakken Daisy-CD's beschikbaar voor de papieren versie of pdf-bestanden die gebruikt kunnen worden voor een voorleesprogramma. Voor het tweede tijdvak zijn alleen voor Engels en Nederlands Daisy-CD's verkrijgbaar, voor alle vakken worden pdf's geleverd.

Gebruik spellingcontrole

Met ingang van het examenjaar 2016 mogen de leerlingen geen gebruik meer maken van de spellingcontrole bij die Centrale Examens waarin spelling moet worden beoordeeld, namelijk bij de examens Nederlands vwo, havo en vmbo GL/TL, de papieren examens Nederlands vmbo KB en BB en het examen Engels GL/TL. De beoordeling van spelling is in deze gevallen minder dan 10% van de totale beoordeling. Voor de digitale centrale examens Nederlands KB en BB geldt deze aanpassing niet. Omdat deze examens door alle kandidaten op de computer worden gemaakt, is bij deze examens geen sprake van ongelijke beoordeling. De spellingcontrole mag worden gebruikt bij centrale examens waarbij de spelling niet wordt beoordeeld. Als een kandidaat bijvoorbeeld vanwege zware dyslexie niet goed kan schrijven zonder de ondersteuning van spellingcontrole, dan kan de school de afspraak maken dat de leerling de spellingcontrole mag inschakelen.

Voor spellingfouten moet in dat geval echter wel de maximale aftrek worden toegepast, ongeacht het aantal gemaakte spellingfouten. Van dit extra hulpmiddel moet melding worden gedaan aan de inspectie en het gebruik moet vermeld worden op het proces-verbaal. Toestemming van het CvTE of de inspectie is niet vereist.

Gebruik digitaal woordenboek

Het gebruik van een digitaal woordenboek is niet toegestaan. Met een digitaal woordenboek kunnen leerlingen veel sneller opzoeken, waardoor er een oneigenlijk voordeel ontstaat.

De rol van de inspectie bij aanpassingen en vrijstellingen op grond van dyslexie

De school heeft voor het aanbrengen van aanpassingen bij het examen geen toestemming nodig van de inspectie. De directie van de school besluit binnen de kaders van de wet over een aangepaste afname van het eindexamen en eventuele aanpassingen of vrijstellingen in het onderwijsprogramma. De onderwijsinspectie hoeft hiervoor geen toestemming te verlenen. Wel moet de directie de aanpassingen binnen een redelijke termijn bij de inspectie melden en onderbouwen op basis van het dossier van de leerling.

Wolvega, 1 november 2017

Siska Greving (Dyslexiecoach)
Elly Pruiksma-Kuik (Psycholoog/Orthopedagoog-Generalist)